

حجامت

فاطمه عادلی نژاد

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۵/۳۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۹/۵/۳۱

کارشناس ارشد مردم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم بهزیستی و توانبخشی

مربوط به سلامتی پزشک معالج می‌شد، در طول شاخ تنها محافظی بود که برای وی فراهم می‌شد. این روش هنوز در بسیاری از کشورها برای درمان کورک‌ها و دمل‌ها به کار می‌رود. به علاوه حجامت به عنوان یک روش کمکی در جراحی سنتی چین بود و پس از آن این روش برای دیگر بیماری‌ها نیز موثر یافته شد و تا حد یک روش درمانی خاص پیشرفت کرد.^۶ در قرن ۱۶ میلادی در تمام کشورهای اروپایی، حجامت امری متداول و رایج بود پزشکان معروفی در این قرن هر کدام ابزار خاص جهت حجامت ابداع کرده بودند. معروف‌ترین پزشک قرن نوزدهم آلمان به نام Christopher Vbly Baldhe Ho Fland حجامت را درمانی معجزه‌آسا برای بیماری‌های چشم، ریه، قلب، عروق و بیماری‌های درد پشت توصیه می‌کرد. از اوایل قرن بیستم تا امروز عمل حجامت عمدتاً از سوی مراکز درمان طبیعی انجام می‌گیرد و بعضی از پزشکان طب جدید هم به این امر مبادرت می‌ورزند.

سرشناس‌ترین چهره علمی و پزشکی اتریش که در سال ۱۸۸۳ متولد شد به نام Ashter همواره از طرفداران جدی امر حجامت و درمان‌های طبیعی بود. وی که بعداً به درجه‌ی استادی در آلمان نائل آمد، در اصل متخصص روماتیسم بود و عملاً مبادرت به درمان‌های طبیعی می‌نمود و بیماری‌های روماتیسمی، افسردگی‌ها، دیسک کمرب، آرتروز و بی‌نظمی در قاعدگی‌های زنان را به این شیوه معالجه می‌نمود و اکنون کتاب‌های وی مرجع علمی غنی برای طرفداران طب سنتی به‌شمار می‌آید.^۵ Bafyld یک حجام لندن در سال ۱۸۲۲ نوشت "حجامت یک هنر است و ارزش آن را هر شخصی که شانس آشنایی با قدرت درمانی‌اش را داشته باشد، می‌تواند درک کند."^۶

حجامت در اسلام:

رسول اکرم (ص) در حدیث شب معراج می‌فرماید: وقتی که به آسمان هفتم صعود داده شدم، هیچ ملکی از ملائک از من گذر نکردند مگر این که گفتند ای محمد حجامت کن و امت را به حجامت کردن و خوردن سیاه دانه و قسط امر بفرما.^۳ حجامت یک روش و درمان پیشگیری از بیماری است که از سنت‌های پیامبران به‌شمار می‌آید و جزو احکامی است که دین اسلام صحت آن را ترویج و تکمیل کرده است.^۷ ۵۳۳ بار از دهان مبارک حضرت رسول اکرم (ص) و دیگر ائمه هدی تأکید بر انجام حجامت شده است به طوری که حدیث مشهور نبوی «الحجامة دواء لكل داء» (حجامت درمان هر دردی است) در رأس همه احادیث قرار دارد.^۵ رونق و شکوفایی حجامت در سایه اسلام بوده است.^۲ امیر المومنین علی (ع) به سند صحیح بهره‌گیری از حجامت را برای بهبود بدن و تقویت قدرت تفکر مفید دانسته است. مردم

در قدیم از سه راه فصد کردن، زالو انداختن و حجامت کردن خون می‌گرفتند. رازی و ابن سینا این سه راه را به پزشکان اروپایی نیز نشان دادند. آن‌ها فصد و زالو را پذیرفتند ولی از پذیرفتن حجامت خودداری کردند. علت این بود که در بعضی کشورهای اروپایی، زن‌های جادوگر بوقی را که کم و بیش شبیه به شاخ حجامت بود به سینه‌ی کسانی که می‌خواستند از راه جادوگری به مراد خویش برسند می‌نهادند. بعد از این که شاخ حجامت به اروپا رسید، پزشکان اروپا بیمناک شدند که اگر برای درمان بیمار حجامت را تجویز کنند، مردم آن‌ها را جادوگر تصور کنند این بود که حجامت را به کلی کنار گذاشتند اما از فصد و زالو استفاده شایان کردند.^۱

واژه الحجامة از حَجَمَ گرفته شده است یعنی آن را به حجم و وضعیت طبیعی خود برگرداندن.^۲ حجامت در زبان فارسی مداوا ترجمه شده است.^۳ حجامت نوعی روش خون‌گیری و مکیدن است که به منظور پیشگیری و درمان بیماری‌ها انجام می‌شود و این نامگذاری احتمالاً به علت شیوه عمل آن می‌باشد که از طریق تحجیم و گشایش و انبساط موضعی عمل می‌نماید و در لغت نیز به معنای شفا و مکش می‌باشد.^۴

قدیمی‌ترین سند معتبر موجود درباره حجامت، مربوط به ۳۳۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است که در مقدونیه عمل حجامت انجام می‌گرفته و سپس به یونان باستان رخنه می‌کند.^۵ اوراق پایروس که از عصر باستان به جا مانده است و مربوط به ۲۲۰۰ سال قبل از میلاد مسیح علیه السلام می‌باشد حجامت را امری رایج معرفی می‌کند و هم‌چنین در کتاب آیوروودا (طب سنتی هند) که مربوط به متجاوز از ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است، در مورد حجامت و اثرات درمانی آن توضیح می‌دهد.^۴

جالینوس ۱۲۰ سال بعد از میلاد، مطالب متنوعی درباره حجامت در آثار خود نوشته است که همه‌ی آن اطلاعات در کتاب Paracel sus (۱۵۴۱-۱۴۹۳) تکرار شده و حاصل آن همه تجربیات در جملات زیر خلاصه می‌شود: در جایی که طبیعت دردی را حادث می‌نماید، در آن جا مواد مضرى انباشته می‌گردد، چنانچه طبیعت قادر به خنثی کردن این مواد زاید نباشد، وظیفه‌ی پزشک است که کمک تیغ زدن آن نقطه را باز کند و به کمک بیمار بشتابد.^۵ درمان با حجامت هزاران سال در چین مورد استفاده قرار گرفته است. در ابتدا برای این کار از شاخ احشام استفاده می‌شد از این جهت به آن (درمان شاخی) هم گفته می‌شد. برای به وجود آوردن فشار منفی در داخل شاخ و برای خارج کردن هوا از آن آتش می‌افروختند. حجامت در ابتدا برای بیرون کشیدن چرک و خون در درمان دمل‌ها استفاده می‌شد. روش دیگر این بود که یک سوراخ در نوک شاخ ایجاد می‌کردند و پزشک معالج لب‌هایش را آن‌جا می‌گذاشت و برای ایجاد فشار منفی هوا را می‌مکید تا آن‌جایی که

زاندرون باشد بیرون آرند و بنگرند چنان که بواسیر اندرون باشد به شیشه بر نهادن بیرون آرند. چهارم تا عضوی که حرارت از وی رفته است و حرکت نمی کند و حس برجای باشد شیشه حرارت را بدو کشند. پنجم تا ماده را از عضوی بیرون کنند چنان که کسی را که اندر عضوی نا سوری باشد و چیزی همی پالاید شیشه برنهند تا به یک بار بیرون آرند و ششم تا ماده را اندر قعر عضوی باشد از وی بیرون کشند و به ظاهر آرند.»

حجامت تور:

حجامت مرطوب روشی است که به وسیله آن گلبول های پیر و فرسوده و دیگر ناخالصی های خون از بدن خارج می گردد.^۲ این روش عبارت است از بادکش و تورم ثابت در نقطه ای از بدن به مدت چند دقیقه و سپس ایجاد چند خراش سطحی در روی پوست به شکل پراکنده به نحوی که تمام محیط بادکش شده را بپوشاند و بادکش مجدد همان نقطه تا دو الی پنج مرحله متوالی که هر مرحله ی آن سه الی پنج دقیقه طول می کشد و با کمک بادکش و ایجاد انبساط و مکش در مویرگها از طریق خراش های سطحی خون گرفته می شود. مجموعه خون گرفته شده با این روش به ۵۰-۱۰۰ میلی لیتر خون بالغ می گردد.^۶

در مورد انجام حجامت طبیب الاثمه امام رضا(ع) در رساله ذهبیه می فرماید: کاری که موجب کاهش درد حجامت می شود آن است که در مرحله اول که شاخ حجامت را می گذاری کم میکیده شود (بادکش) و سپس به تدریج مکش را اضافه کنی و به همین ترتیب مکش را زیاد کنی و تا زمانی که جای حجامت به خوبی قرمز نشده است نشتر (تیغ) زنی و به آهستگی بر روی پوست نرم شده تیغ بزنی و قبل از این که تیغ را روی موضع بزنی، موضع حجامت را روغن بمال و به همین ترتیب فصد کن. به درستی که این کار موجب کاهش درد می گردد و به همین گونه پس از فراغت از حجامت نیز جای آن را روغن بمال.^۳ حجامت در مبنای مدرن ترین نوع خود با انباشته نمودن خون در منطقه کتف از بدن انجام می شود و با استفاده از جام های مخصوص ساخته شده از شیشه که به نام جام های هوا معروف هستند. قسمت وسط جام برآمده است و گردن آن اندکی دراز ولی قطر آن کمتر از قطر قسمت میانی جام است و جام به دهانه دایره شکل منظمی منتهی می شود. شیشه ای بودن برای این است که به آسانی تمیز و ضد عفونی شود و شفاف بودن شیشه به حجامت کننده اجازه می دهد تا خون های خارج شده در جام حجامت را مشاهده نماید.^۴ جرجانی در ذخیره خوارزمشاهی در مورد این که چه کسی را می توان حجامت کرد می نگارد:

«تا اندر تن نشانه های بسیاری خون پدید نیاید حجامت نباید کرد و عادت کردن که هر ماه حجامت کنند نیک نباشد و اندر اول هر ماه که اخلاط حرکت کرده نباشد و اندر آخر ماه که اخلاط ساکن شده باشد حجامت نباید کرد، لکن اندر میانه ماه باید کرد که وقت غلبه نور ماه باشد و وقت جنیدن و فزودن اخلاط باشد چنان که اندر جایگاهی که آن را مد و جزر است پیداست، این ماسویه از جالینوس حکایت می کند که نهی کرده است از حجامت کردن اندر روزگار غلبه نور ماه و فرموده است که توقف باید کرد تا نور ماه آغاز نقصانی کند و آن چون روز شانزدهم و هفدهم باشد، از بهر

بر اساس توصیه ی رسول اکرم (ص) که می فرماید: «نعیم العید عبدالحجامة» بهترین عید، عید حجامت است، عید خون می گرفتند و روز مشخصی از سال را برای این کار تعیین می کردند. حجامت از نظر قرآن و سنت که به مدرک متواتر از طریق همه ی علمای شیعه و عامه وارد شده مهم محسوب می شود و روشی محرز و ارزشمند است و در اصل آن شکی نیست. اولین دلیل مستند به آیه ی مبارک «سوره ی اسراء» می باشد که حدیث معراج در صعود پیامبر اکرم (ص) به آسمان هفتم را یادآور می گردد.

در احادیث دیگر نیز که از پیامبر (ص) و سایر امامان به خصوص حضرت باقر(ع)، امام صادق (ع) و امام رضا (ع) نقل شده، حجامت را به عنوان اولین روش درمان مطرح نموده اند. در این پیامها انواع بیماری ها، زمان، موضع و اصول آن توضیح داده شده است و از معصومین به گونه ای تا امام عسگری (ع) درباره ی این سنت تاکید فراوان به عمل آمده است.

انواع حجامت:

حجامت انواع گوناگون دارد و از نقاط مختلف بدن و به منظور درمان بیماری خاصی حجامت صورت می گیرد در تقسیم بندی کلی می توان حجامت را به دو نوع حجامت خشک یا بادکش و حجامت تر یا خون گیری تقسیم بندی کرد.

در حجامت خشک، لیوان حجامت روی موضع مورد نظر گذاشته می شود و پس از گذشت مدت زمان کوتاهی که نباید کمتر از ۵ دقیقه باشد برداشته می شود. در بعضی از قسمت های بدن و روی برخی از عضلات ممکن است ده دقیقه نیز فرصت زیادی باشد، حجامت باید به تناسب ویژگی پوست و نرمی عضلات زمان مناسب را تعیین نماید. حجامت خشک برای رفع سردردهای عصبی و سردردهای میگرنی به صورت فوری و کوتاه مدت بر روی پیشانی مفید است.^۷

حجامت خشک:

یک قطعه کاغذ مخروطی شکل متناسب با اندازه ورودی جام حجامت، را سوزانده و مخروط مشتعل را وارد جام حجامت می نمایند دهانه جام را به طور مستقیم بر قسمت پائین استخوان کتف می چسبانند. این مخروط کاغذی آتش گرفته بخش بزرگی از هوای موجود در داخل جام را از بین می برد، با این کار کاهش در فشار داخل جام به وجود می آید و پوست زیر خود را می مکد و به طرف دهانه جام جذب می کند و بر اثر این کار انباشتگی خون موضعی به وجود می آید و این شیوه در طبابت های محلی و عامیانه برای کاهش برخی از دردهای ماهیچه ای و عصبی رواج داشته است و این مربوط به حجامت خشک است.^۲

این شیوه حجامت یا همان بادکش کردن را اسماعیل جرجانی در ذخیره خوارزمشاهی چنین توضیح می دهد: «شیشه بر نهادن بی آزدن بر دو گونه باشد، یکی با آتش و یکی بی آتش، و آنچه بی آتش برنهد برای شش منفعت است یکی آن که ماده ای که روی به عضوی نهاده باشد و میل کند، آن ماده را از آن جانب بازگردانند. کسی که از بینی خون بسیار رود و عضله شکم اندر زیر پهلوها، شیشه برنهند تا ماده باز گردد و میل فرسو کند دوم تا عضوی که از جای بیرون افتاده باشد به جای باز شود و سیم تا علتی که

حجامت را ساعت دوم و سیم است در روز، و از پس گرمابه حجامت نباید کرد، مگر کسی که خون او غلیظ باشد، از گرما به برآید و یک ساعت بیاساید پس حجامت کند»^۸.

مؤلف میزان الطب در مورد سن مناسب جهت حجامت می‌نویسد: «بعد از شصت سال حجامت منع کرده‌اند و پیش از دو سال نیز جایز نیست و بهتر آن است که روز چهاردهم و پانزدهم از ماه حجامت نکنند و بهترین ایام شانزدهم و هفدهم باشد و بهترین زمان ساعت سوم از روز یعنی یک پاس روز بر آمده و پس از حمام حجامت نکنند مگر کسی که خون او غلیظ باشد»^۹. [م ت ع پ ز، ۱۱۳(۱): ۵۷-۵۵]

References

1. Nazem I. Allegories by scientist in recodnition of medicine and medico. 1st ed. Tehran: Elmy; 1389: 15.
2. Shykho M. Exclamatory medicine. 1st ed. Mashhad: Razavieh; 1386: 19-23.
3. Kheirandish H. Cuping from the Islamic perspective. 1st ed. Tehran: Islami; 1377: 37-102.
4. Agarafiee A. Islamic medical and new medical science. 1st ed. Tehran: Sajedyn; 1382: 74.
5. Daryae M. Iranian herbaceo medicine in exclamatory treatments. 1st ed. Tehran: Tajasom-e-khallagh; 1381: 80-81
6. Kheirandish H. Cup remedy. 1st ed. Tehran: Razavieh; 1381: 16-37.(translation)
7. Tabari-Pour A. Cup and blood sucker prevention of precipitate death heart attack idocy, 1st ed. Babol: Alnabi; 1376: 13-25.
8. Jorjani I. Zakhir-e-Kharazmshahy. 1st ed. Tehran: Iranian Academy of 6 Medical Sciences Publications Islamic Republic of Iran; 1382: 243.
9. Arzani M, Mizan Al-teb. 1st ed, Tehran: Institute of Traditional Ehyae tebe sonata; 1380: 21.

Please cite this article as: Adelinejad F. Wet Cupping. Zahedan J Res Med Sci (ZJRMS) 2010; 13(1): 55-57.